

Gondolatok a családok állami támogatásáról

KRISTÓ KATALIN

The Universal Declaration of Human Rights, Article 16 sets that the family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State. According to Article 23, everyone who works has the right to just and favourable remuneration ensuring for himself and his family an existence worthy of human dignity, and supplemented, if necessary, by other means of social protection. In accordance with Article 25, everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control. The Declaration highlights that motherhood and childhood are entitled to special care and assistance. All children, whether born in or out of wedlock, shall enjoy the same social protection. Today there is no question that families with children should be given extra support, however, either family policy includes different elements in each country or the family support system emphasizes different elements. In Hungary the antecedents of the measures by which the state supports families with children appeared at the beginning of the 1900s; and in the middle of the 20th century every element of today's family support system developed. This paper presents the difficulties in determining the definition of family support and the theories that argue for the maintenance of public family support system.

A családtámogatás, családpolitika definíciós kísérletei

A szakirodalomban nem találunk egységes definíciót sem a családpolitika, sem a családtámogatási rendszer kifejezésekre. A családpolitika definíciós kísérleteivel kapcsolatban leggyakrabban idézett szerző, Gauthier szerint a családpolitika tekintetében egy szűkebb és egy tágabb értelmezés létezik. A szűkebb meghatározás szerint a családpolitika a gyermekes párokat, illetve az egyedülálló szülőket célzó juttatásokat és szolgáltatásokat foglalja magában. Gauthier idesorolja a közvetlen és közvetett pénzbeli juttatásokat, az anyasági, illetve szülési szabadságot és az annak időszakában folyósított támogatásokat, valamint a gyermekek napközbeni, intézményes gondozási lehetőségeit. Gauthier a közvetlen pénzbeli transferek közé sorolja például a családi pótlékot, a lakástámogatást vagy az iskolai ösztöndíjakat, míg a közvetettekhez az adókedvezményeket. A családpolitika tágabb értelmezése kiterjed minden olyan közpolitikai intézményre, amely potenciálisan hatással van a családok jólétére, és e

megközelítésben Gauthier négy kategóriát alkot. A nem tradicionális ellátások közé sorol bizonyos foglalkoztatáspolitikai kérdéseket (rugalmas munkaidő vagy távmunka) vagy a gyermekek szülők eltérő nyugdíjazási szabályait. A második, családjog elnevezésű csoportba sorolja a házassággal és válással kapcsolatos szabályokat, az abortusz szabályozását, a gyermekek támogatásával kapcsolatos jogalkotást. A harmadik csoportba olyan szolgáltatásokat sorol, mint egészségügyi ellátások, oktatásügy, míg a negyedik, további szolgáltatások elnevezésű kategóriába sorolja a közösségi közlekedés kedvezményeit, a bevándorlás szabályozását vagy a munkanélküli-ellátásokat. Gauthier a tanulmányában rögzíti, hogy a legtöbb családpolitikai tárgyú tanulmány a családpolitika szűk értelmezésén alapul.¹ Ez az állítás elfogadható, már csak azért is, mert a Gauthier által meghatározott tág definíció olyan elemeket tartalmaz, amelyeknek az egyidejű tanulmányozása a legtöbb írott munka kereteit szétfeszítené.

Gábos² a European System of Integrated Social Protection Statistics (a továbbiakban: ESSPROS)³ osztályozására hívja fel a figyelmet, amelynek értelmében a „család/gyermek funkció” magában foglalja azokat az ellátásokat, amelyek pénzbeli támogatást nyújtanak a háztartásoknak a gyermek felneveléséhez, a család eltartott hozzátartozóinak támogatását, valamint a család- és gyermekvédelmi szolgáltatásokat. Mindezeket két csoportba sorolja. Az első kategória a pénzbeli ellátásokat tartalmazza, úgymint a gyermek születéséhez kapcsolódó jövedelemfenntartó támogatás, a szülési segély, a szülési szabadság időszaka alatti juttatások, a családi vagy gyermeknevelési pótlék és egyéb pénzbeli ellátások. A második csoportban, a természetbeni juttatások között a gyermekek napközbeni ellátását, az elhelyezést, az otthoni segítségnyújtást és egyéb juttatásokat találunk.⁴

Heitlinger 1991-es meghatározásán⁵ kissé módosítva, McDonald a családtámogatásokat három kategóriába sorolja. Bár McDonald ezeket a termékenység ösztönzésére ható politika elemeiként azonosítja, lefedik a családpolitika eszköztárát, és a leggyakrabban a családpolitika is termékenységnövelési céllal kerül meghatározásra. A McDonald által meghatározott három csoport és elemei a következők:

1. pénzügyi ösztönzők: minden, a gyermekvállalással kapcsolatban a szülőnek folyósított rendszeres és eseti anyagi juttatás, kedvezményes hitelfelvétel, adókedvezmények, ingyenes és kedvezményes szolgáltatások (például oktatás, egészségügyi ellátások, sport, szórakozás), lakás- és lakhatási támogatás;

- 1 Gauthier, Anne H.: Public policies affecting fertility and families in Europe: A survey of the 15 member states. European Observatory on Family Matters, Low Fertility, families and Public Policies, 2000. Sevilla. 1–2. o. és 17. o.
- 2 Gábos András: Egy egységes családpolitika kialakulásának esélye az Európai Unióban. Esély 2004/5. 4. o.
- 3 Az ESSPROS-t az 1970-es évek második felében hozta létre az Eurostat az Európai Unió tagállamaival együttműködésben, és a szociális védelem szinte minden területét átfogó statisztikai szempontú kutatásokat folytat.
- 4 ESSPROS Manual. Luxembourg, 2008, Office for Official Publications of the European Communities. 54–55. o.
- 5 Heitlinger, Alena: Pronatalism and women's equality policies. European Journal of Population, 1991/4. 353. o.

2. a munka és a család összehangolásának támogatása: szülési szabadság, gyermekgondozási intézmények, rugalmas munkaidő, részmunkaidő lehetősége, diszkriminációellenes jogalkotás és nemi egyenjogúság a foglalkoztatáspolitikában, a munkaidő iskolai programhoz igazítása.

3. széles körű társadalmi változás a gyermekekkel és a gyermekvállalással kapcsolatban: munkahelyi kezdeményezések, gyermekbarát környezet, nemi egyenjogúság, a házasság és a párkapcsolatok támogatása, a gyermekekhez és a gyermekvállaláshoz kapcsolódó pozitív társadalmi megítélés erősítése.⁶

Az előbbiekből is látható, hogy nem könnyű összefoglalni, mely ellátások tartoznak a családpolitikába. A legtömörebb, bár kétségtől gazdagsági szemléletű meghatározást Gábos adja, aki családpolitikán a kifejezetten a gyermek jogán járó vagy a gyerek megszületéséhez, neveléséhez kötődő, pénzügyi és természetbeni ellátásokat, szolgáltatásokat, illetve jogi szabályozást érti. Hozzáteszi, hogy család alatt olyan háztartásokat ért, amelyekben gyermekek és szülei együtt élnek, valamint azt is, hogy nem tekinti a családpolitika részének az oktatási (iskolai) és a gyermek-egészségügyi kiadásokat.⁷ Szintén Gábos rögzíti a családpolitika közgazdasági szempontú definícióját, amelynek értelmében a családpolitika pénzügyi és természetbeni eszközei lényegében erőforrások átcsoportosítását jelentik a társadalom – adott időpontban – gyermektelen tagjaitól a gyermekek felé.⁸

A gazdasági szemléletű definíción kívül azonban a családpolitikának más megközelítése is lehetséges. Lakner kísérletet tesz „egy definitívebb megfogalmazásra is, amennyiben tényleges tartalmat és működőképes eszközöket tudunk hozzárendelni. A családpolitika a családot a társadalom, a nemzeti közösség alapértékének tekintő olyan közösségi (állami) politika, amely intézmények, szolgáltatások és intézkedések rendszerén keresztül

- elősegíti a családok belső stabilitását, szociális biztonságát,
- védi függetlenségét, autonómiáját,
- növeli társadalmi megbecsülését,
- ösztönzi a gyermekvállalást,
- erősíti a kapcsolatot a munka világával”⁹

Pogány nem definiál, hanem a családtámogatás intézményének rendeltetése oldaláról közelít, és azt vallja, hogy „a családok biztonságának megteremtése és a gyermekvállalás feltételeinek javítása az állam egyik fontos feladata, melyet általában a gyermeknevelés költségei egy részének átvállalásával és egyéb intézkedésekkel biztosít”.¹⁰

Czibere negatív megközelítést alkalmaz, azaz azt fogalmazza meg, hogy mi nem családpolitika, mi választja el a családpolitikát más társadalompolitikai eszközrend-

6 McDonald, Peter: The “toolbox” of public policies to impact on fertility – a global view. European Observatory on Family Matters, Low Fertility, families and Public Policies, 2000. Sevilla. 16–22. o.

7 Gábos, 2004. 4. o.

8 Gábos, 2004. 16. o.

9 Lakner Zoltán: A családpolitika rendszere. *Esély*, 2006/3. 101. o.

10 Pogány Magdolna: A családok támogatásáról és a gyermekes családoknak nyújtott egyéb ellátásokról. In: Czúcz Ottó (szerk): Szociális jog II. Budapest, 2003, Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft. 305. o.

szerektől. A megkülönböztető jegy a szerző szerint az, hogy míg más társadalompolitikai eszközrendszerekben a jövedelmi kockázat elkerülendő és negatív tartalmú, addig a gyermek vállalása szándékolt és pozitív tartalmú. A hasonlóság abban ragadható meg, hogy a családpolitika hasonló eszközöket alkalmaz, mint a többi szakpolitika. Megtalálhatók a rendszerben biztosítási elvű pénzbeli támogatások, amelyeknek az esetében a jogosultság alapja a korábbi járulékfizetés, az ellátás mértékét pedig a korábbi jövedelem alapulvételeivel állapítják meg (lásd terhességi-gyermekágyi segély, gyermekgondozási díj). Találhatók univerzális ellátások is, amelyek minden egyes gyermek esetében ugyanakkora mértékűek, tekintet nélkül a család vagy a gyermek más jellemzőire (lásd családi pótlék). Indirekt támogatási forma pedig a családi adókedvezmény. Czibere említi, hogy a családtámogatások között rászorultsági elvű juttatások is fellelhetők, amelyek a család egy főre eső jövedelmének alacsony mértéke esetén biztosítanak jövedelemkompenzációt, bár ezeket több szerző nem sorolja a családtámogatások körébe. A családtámogatások vonatkozásában is kimutatható a hagyományos felosztás: pénzbeli ellátások mellett természetbeni juttatások is segíthetik a családokat. Az utóbbi kategóriába sorolható az ingyenes tankönyv vagy étkeztetés biztosítása. A legtöbb országban az anya (sok helyen már az apa is) szabadságot vehet igénybe a gyermek nevelésének céljából. A gyermekek napközbeni elhelyezését pedig külön intézményrendszer könnyíti meg.¹¹

Gyarmati közpolitikai szemlélettel közelít a családpolitika fogalmához, szerinte a családpolitika „önmagában nem cél- és eszközrendszer, hanem sokkal inkább végeredménye és hatása más közpolitikáknak. Könnyen belátható ugyanis, hogy a családok életének befolyásolása nem lehet önmagában álló kormányzati törekvés. A célok és a hozzájuk kapcsolódó eszközök tehát más közpolitikákból kerülnek a családpolitikába.”¹²

Azzal kapcsolatban, hogy a kormányzat nem törekedhet a családok életének befolyásolására, Pogány megjegyzi: „A családtervezés, a gyermekvállalás végső soron az egyén önrendelkezési joga. Azonban a fogyó népesség a társadalom előregedéséhez vezet, annak minden terhével együtt. Ezért az állam különféle intézkedésekkel befolyásolni törekszik a népesség számának alakulását közvetlenül meghatározó egyik oldalt: a születések számának alakulását és a gyermekvállalási kedvet, hiszen fontos közösségi érdek fűződik a születések számának növekedéséhez.”¹³ Ezzel Pogány azt sugallja, hogy a családpolitika nem más, mint a termékenység alakítását célzó politika, amelynek értelmében az egyén önrendelkezési jogát ha nem is felülírja, de befolyásolja a közösségi érdek, ösztönzőleg hat arra.¹⁴

11 Czibere Károly: Szociálpolitika. In: Szakpolitikák a rendszerváltás utáni Magyarországon. 1990–2006. Budapest, 2006, Rejtjel kiadó. 64–65. o.

12 Gyarmati Andrea: A népesedéspolitikai, szociálpolitikai, gyermekvédelmi értékek, célok, eszközök változása a magyar családtámogatási rendszerben a rendszerváltástól napjainkig. *Demográfia*, 2008/4. 378. o.

13 Pogány, 2003. 305–306. o.

14 A legtöbb európai országban a családpolitika egyik fontos célja valóban a gyermekvállalás ösztönzése. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt, hogy bizonyos országokban (például Kínában és Indiában) a családpolitikai intézkedések éppen a születések számának korlátozására irányulnak.

A családpolitika fogalmának vizsgálatakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a népesedéspolitika definícióját. Ruzsicska szerint „a népesedéspolitika a társadalom, az állam, vagy bármely nagyobb emberi közösség azon törekvése, hogy a népesedési folyamatokat és struktúrákat a társadalmi, nemzeti, közösségi igényeknek megfelelően befolyásolja. Ez történhet részben direkt, közvetlen népesedési célzatú jogszabályok vagy intézkedések keretében, azaz olyan törvények, joggyakorlat, jogintézmények kialakításával, amelyek a házasságkötést, a válást, a termékenységet vagy a vándorlásokat közvetlenül befolyásolják. Másrészt indirekt módon, amikor a jogalkotó valamilyen gazdasági, társadalmi, kulturális vagy egyéb kérdést kíván szabályozni, és ennek kapcsán merülnek fel a népesedés folyamatára hatással jelentkező következmények. Ilyen terület lehet tipikusan az egészségpolitika, a családpolitika, a szociálpolitika, az oktatáspolitikai, a foglalkoztatáspolitikai vagy akár az adórendszer szabályozása”.¹⁵

E definícióval kapcsolatban két megjegyzést szükséges tenni. Egyrészt, az egyén önrendelkezési jogának és a közösségi érdekek az összeütkezéséhez nyújt hasznos adalékot, miszerint e meghatározás – ahogyan Gyarmati is hangsúlyozza tanulmányában: amellyel a demográfusok jó része ma már nem ért egyet – a társadalom igényeit helyezi az egyéni vágyak és igények elé, ami ellentétes az egyéni szabadságjogokkal, ezért pontosabb úgy meghatározni a népesedéspolitikát, mint ami eszköze lehet annak, hogy az egyéni gyermekvállalási tervek megvalósulhassanak.¹⁶

Másrészt e definíció értelmében hasonlóságot találhatunk a népesedéspolitika és a családpolitika fogalma között, ha a Pogány-féle legszűkebb értelmezést tekintjük, és azt mondjuk, hogy a családpolitika a népesedési folyamatok befolyásolását célozza. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a népesedéspolitika nem más, mint a termékenység-befolyásoló célú családpolitika. Bár a meghatározásban Ruzsicska a családpolitikát nevesíti a népesedéspolitika indirekt eszközei között, de emellett további olyan szakpolitikákat említ indirekt eszközként, amelyeket a korábban idézett szerzők is a tágran értelmezett családpolitika fogalmának elemeiként azonosítanak.

Hasonló megállapításra jut előadásában Vukovich a Magyar Statisztikai Társaság Társadalomstatisztikai Szakosztályának 2010. június 2-án tartott műhely-konferenciáján. „Az, hogy a kérdéskört népesedéspolitikának vagy családpolitikának nevezzük, csak ideológiai megkülönböztetés. Eszközeiben a kettő nagyon hasonló, hatásában is lehet azonos, a deklarált cél tekintetében azonban alapvető a közöttük levő különbség. Mindkettőnek a gyermekes családok helyzetének javítása és a gyermekneveléssel járó többletterhek mérséklése a célja, de amíg a népesedéspolitika kimondottan a népesedési helyzet kedvezőbbé tételére törekszik, a családpolitika nem feltétlenül deklarált népesedési célt. Magyarországon az 1990-es évek első felében változott családpolitikára az elnevezés.”¹⁷

15 Ruzsicska Yvette: A népesedéspolitika eszközei és hatásuk a gyermekvállalásra. *Jogelméleti Szemle*, 2011/4.

16 Lásd Gyarmati, 2008. 379. o.

17 Vukovich Gabriella: A családpolitika előtt álló kihívásokról című előadása. In: Kovács Marcell–Sebők Csilla: „Családpolitika a kutatások tükrében” – műhely-konferencia. *Statisztikai Szemle*, 2010/9. 1010–1011. o.

Áttekintve a családpolitikai tárgyú szakirodalmat, az a megállapítás szögezhető le, hogy a témával foglalkozó szerzőket három csoportra lehetséges osztani. Az első csoportba tartozó szerzők nem alkotnak definíciót a családtámogatások rendszerére vonatkozóan (például Förster–Tóth),¹⁸ a második csoportba tartozó szerzők a fent idézett meghatározások valamelyikét alkalmazzák (a leggyakrabban Gauthier-t), a harmadik csoportban a szerzők pedig kutatási témájukhoz igazítva rögzítik, hogy mit tekintenek az adott kutatás szempontjából családpolitikának. Ez utóbbi csoportban a szerzők családtámogatásnak tekintik a gyermekes családok részére nyújtott pénzügyi ellátásokat, többnyire a hatályos családtámogatási törvény ellátásait vizsgálva, esetenként a társadalombiztosításnak a gyermekvállaláshoz kötődő pénzügyi ellátásaival együtt.

E leggyakrabban alkalmazott családtámogatási értelmezés szerint tehát a családtámogatás azokat az állam részéről a gyermekes családoknak juttatott közvetlen pénzügyi ellátásokat jelenti, amelyekre a várandósságtól a gyermek nagykorúvá válásáig a szülők jogosultságot szerezhetnek, és amelyeknek célja, hogy az állam a gyermekes családok többletterhein enyhítsen. Egyaránt idesorolhatók a családok támogatásáról szóló, 1998. évi LXXXIV. törvény pénzügyi ellátásai (családi pótlék, gyermekgondozási támogatás, anyasági támogatás), valamint a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultokról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló, 1997. évi LXXX. törvény által felsorolt, de a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló, 1997. évi LXXXIII. törvényben szabályozott, gyermekvállaláshoz kötődő ellátások (terheségi-gyermekágyi segély, gyermekgondozási díj).

Ez a megközelítés jelenik meg például Fazekasnál, Hoffmannnál, Cziberénél, kisebb különbséggel Pogánynál és Sipkánál.¹⁹ Az efféle családtámogatási definícióba azonban nem illik bele több olyan ellátás, amely a gyermekekkel kapcsolatos. Így nem tartoznak ide a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló, 1997. évi XXXI. törvényben foglalt ellátások vagy a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló, 1993. évi III. törvény néhány olyan ellátása, amely szintén alkalmas lehet a családok anyagi terheinek csökkentésére.²⁰ Továbbá csak érintőlegesen kapcsolható e definícióhoz a családi adózás, hiszen a családok ilyen típusú támogatása – bár egyre elterjedtebb – nem jelent közvetlen pénzügyi transzfert a családok részére.

18 Förster, Michael F.–Tóth István György: A családi támogatások és a gyermekszegénység három országban. *Statistikai Szemle*, 2000/9.

19 Fazekas Marianna: A szociális igazgatás. In: Fazekas Marianna (szerk.): Közigazgatási jog – Különös rész. Budapest, 2011, Osiris Kiadó; Hoffman István: Szociális igazgatás. Lapsánszky András (szerk.): Közigazgatási jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből III. kötet. Humán közszolgáltatások igazgatása. Budapest, 2013, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft.; Czibere, 2006; Pogány, 2003; Sipka Péter: A szociális ellátások rendszere Magyarországon. In: Sipka Péter–Zaccaria Márton Leó (szerk.): Európai és magyar szociális jog. Debrecen, 2011, Debreceni Egyetemi Kiadó.

20 Kivéve azt az időszakot, amikor a gyermeknevelési támogatás a szociális törvényben került megállapításra és szabályozásra, amely ellátás később a családtámogatási törvénybe került át.

Legitimációs érvek az állami családtámogatási rendszer fenntartása mellett

A szerzők különböző okokra vezetnek vissza azt, hogy miért szükséges az állam részéről a családok megkülönböztetett támogatása a szociális ellátórendszerben. „Széles körben elfogadott nézet, hogy a gyermekes családoknak többlettámogatást kell kapniuk a társadalomtól, és ezt számos módon lehet indokolni: a gyermekszegénység kockázatának csökkentésével, azzal, hogy minden gyermek számára biztosítani kell az egyenlő esélyeket, illetve azzal, hogy a szülőket segíteni kell a gyermekgondozásban annak érdekében, hogy növeljük a szülők munkaképességét, ami egyidejűleg a foglalkoztatási célkitűzések megvalósulását is segíti” – foglalja össze a leggyakoribb szempontot Figari, Paulus és Sutherland. Ezen célok megvalósítását befolyásolja az országonként eltérő szintű munkanélküliség, a szülők inaktivitási foka, az egyszerűsödő családok és a válások aránya, a háztartások összetétele és a bérek közötti egyenlőtlenségek.²¹ Ezen különbözőségek miatt minden országban más és más elemeket foglal magában a családpolitika, vagy az egyes elemekre eltérő hangsúlyt helyez a családtámogatási rendszer.

Lakner a magyar viszonyok elemzésekor a következő tényeket sorolja fel a családtámogatási rendszer hátterében:

- „• a népesség lélekszáma 1981 óta csökken,
- a termékenység történelmi mélyponton van,
- a halandóság nagyon magas,
- a közeljövőben gyorsulni kezd a demográfiai öregedés,
- a házasságkötések száma drasztikusan csökken, a házasságon kívüli együttélés gyorsan terjed, de összességében csökken a párkapcsolatok száma,
- csökken a családok stabilitása, gyakori a válás.”²²

Gábos szerint is több olyan ok sorolható fel, amelyek a családtámogatási rendszerek létét legitimálják. A családokat támogató ellátások egyrészt a termékenység növelését célozhatják. Számos kutatás irányul arra, hogy az anyagi ösztönzők képesek-e érdemben befolyásolni a termékenységet; gyakorlatilag a családtámogatásokkal kapcsolatos tanulmányok jelentős hányadát az ezt a kérdést vizsgáló irodalmak teszik ki.²³

21 Figari, Francesco–Paulus, Alari–Sutherland, Holly: A gyermekes családok támogatása az adózási rendszeren és a szociális ellátásokon keresztül. *Esély*, 2009/5. 70. o.

22 Lakner, 2006. 87. o.

23 Lásd például Gábos, valamint Gauthier idézett tanulmányait. Emellett a közgazdászok egyre többen foglalkoznak a családpolitika és a női foglalkoztatás közti kapcsolattal (például Scharle, Ágota: The effect of welfare provisions on female labour supply in Central and Eastern Europe. In: *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*. 2007/2., Bálint Mónika–Köllő János: A gyermektámogatási rendszer munkaerő-piaci hatásai. *Esély*, 2008/1.), míg a gyermekpszichológusokat a gyermekek fejlődésére gyakorolt hatások érdeklik (például Danis Ildikó: A fejlődéslelektani perspektíva: Gyermeki szükségletek. In: Surányi Éva–Danis Ildikó (szerk.): *Családpolitika más-más szemmel*. Budapest, 2009, MTA Közgazdaságtudományi Intézet). A szociálpolitikusok is egyre többen foglalkoznak a családpolitika és a gyermekszegénység közti kapcsolatokkal (például Darvas Ágnes–Tausz Katalin: *Gyermekszegénység és családtámogatások. Szociálpolitikai megoldások a volt szocialista országokban. Eszmélet*, 2001. tavasz).

Valójában nem meglepő, hogy az utóbbi évtizedekben a szakirodalom egyik kulcskérdése ez, hiszen a fejlett országok szinte mindegyikében fennáll a termékenység alacsony arányával kapcsolatos demográfiai probléma.

Ahogy Gábos is összefoglalja: „A termékenység magyarázatai közül a legtöbb elismeri az anyagi szempontok meglétét, a gyermeknevelés legtágabb értelemben vett költségeinek figyelembevételét a szülők döntései során, a közgazdasági elméletek modelljei pedig kifejezetten ezeken az előfeltevéseken alapulnak. Ebben a kontextusban a családtámogatási rendszer ellátásai [...] csökkentik a gyermeknevelés költségeit, így – az említett közgazdasági elméletek predikciója szerint – növelik a termékenységet.” A szerző óvatosságra int azzal kapcsolatban, hogy az empirikus kutatások jellemzően megerősítik e tárgyban az elméleti hipotéziseket, mivel megítélése szerint a pozitív termékenységi hatás a politikai döntéshozók akaratától független is lehet; azaz Gábos a politikai beavatkozás korlátaira figyelmeztet.²⁴

A családtámogatások termékenységnövelő hatását vizsgáló kutatások bővülésével, az eredmények egyre gyakoribb publikálásával összhangban a kezdeti álláspont, miszerint minél gazdagabb családtámogatási rendszer vezet a születések számának növekedéséhez, megdőlni látszik, és ma már a szakemberek általában egyetértenek abban, hogy a családtámogatási rendszer egyes elemeinek bevezetése önmagában – legalábbis rövid távon – nem jár a születések számának érzékelhető növekedésével.²⁵ Lakner szerint ezalól egyedül a gyermekgondozási díj lehet a kivétel, amelynek bevezetése, majd az 1995-ben történt eltörlése utáni újbóli elindítása hozott némi statisztikailag is igazolható eredményt. Lakner a gyermekgondozási díj példáján keresztül arra a következtetésre jut, hogy jól célzott és differenciált támogatási konstrukciókkal igenis lehet befolyásolni a népszaporulat alakulását. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra is, hogy a családtámogatási rendszernek a születések számát alakító hatásánál meghatározóbb egy másik befolyásoló irány, nevezetesen az, hogy a termékenységi adatok alakulására inkább a negatív intézkedések azonnal érvényesülő kedvezőtlen befolyása jellemző.

Látható tehát, hogy a családtámogatás rendszere nem képes lényegesen befolyásolni a születések számát. E tanulmánynak nem célja a demográfiai hatások vizsgálata, annyi magyarázat mégis hozzáfűzhető ehhez a megállapításhoz, hogy a kutatási eredményekkel összhangban elvethető a családtámogatásoknak (különösen azok pénzületi formáinak) termékenységnövelő hatása, több okból is. Egyrészt a magyar társadalomban nem az anyagi lehetőségek korlátozott volta eredményezi azt, hogy kevesebb gyermek születik, hiszen a statisztikai adatokból kiderül, hogy a gyermekvállalási kedv nem a szegényebb sorsú szülők esetében alacsony, hanem a magasabb végzettségű, ebből adódóan magasabb jövedelmű szülők esetében.²⁶ Azaz lehet ma-

24 Gábos, 2004. 16. o.

25 Lásd Lakner, 2006. 98. o.

26 Több kutatás is igazolja, hogy általában – nem csak Magyarországon – a magasabb végzettségűek vállalnak kevesebb gyermeket, vagy halogadják a családalapítást, ami gyakran annak elmaradásához vezet.

gas színvonalú, kiterjedt és bőkezű családtámogatásokat biztosítani, azok enyhíteni is fognak a gyermekvállalással járó anyagi terheken, de nem feltétlenül növelik a gyermekvállalási hajlandóságot. (Ugyanakkor a minél magasabb összegű családi ellátások könnyen vezethetnek ahhoz a jelenséghez is, hogy a szülők éppen az ellátások igénybevételenek céljából vállalnak – egyébként esetleg már nem vágyott – gyermekeket.) Másrészt a legújabb kutatások arra mutatnak rá, hogy az alacsony termékenységi adatok hátterében nem a családpolitika elégtelensége áll, hanem egy társadalmi jelenség, amelyet Lakner értékvtátsnak nevez: „Általánosan elterjedt az a nézet, amely az általános értékvesztést, az individualizmus és a fogyasztásra koncentrálo életfelfogás terjedését látja a gyermekek számának csökkenése mögött. Kétségtelen, hogy ennek megkülönböztetett szerepe van a kedvezőtlen folyamatok alakulásában. [...] Az értékvtáts Magyarországon tehát nem a gyermekkel és a családdal kapcsolatos értékek jelentős elhalványulásában jelölhető meg, hanem sokkal inkább abban, hogy melléjük új, szekuláris és individuális tartalmú értékek sorakoznak föl. Az »értékek versenye« azok beváltásának időbeli alakulásával, átrendeződésével jellemezhető.” Lakner a Központi Statisztikai Hivatal életmód-időmérleg vizsgálatai alapján azzal indokolja állítását, miszerint „egyre inkább annak vagyunk tanúi, hogy a gyermek mintegy versenytárrsá válik az időkeret felhasználása szempontjából. Ez persze többnyire nem a gyermek elutasítását, hanem a gyermekvállalás későbbre tolódását eredményezi”.²⁷ Ehhez kapcsolódik, de már egy másik kutatás, a European Foundation for the Improvement of Living and Working Condition 2004-ben közzétett vizsgálati eredményeinek érdekes tanulsága, amely azt mutatja, hogy Európa valamennyi országában mind a termékenységi életszakaszuk végén járó (negyven év fölötti) nők, mind pedig a férfiak a megvalósultnál lényegesen nagyobb számú gyermeket tartanak ideálisnak. Vagyis az európai családoknak átlagosan mintegy harmada, ha tehetné, legalább egy gyermekkel többet nevelne fel ahhoz képest, mint amennyi ténylegesen megszületett, de az esetek többségében már nem teheti, mert „elszállt az idő”. Az előbbiekből tehát kiderül, hogy önmagában a gyermekvállalási hajlandósággal nincs probléma, azonban más értékek szem előtt tartása miatt a párok minél későbbre halasztják a családalapítást, sokszor pedig olyan késői időpontra, amikor a vágyott gyermekszámot már nem tudják elérni.²⁸

Az említett kutatási eredmények alapján elfogadható Lakner álláspontja, aki azt vallja, hogy „a család- és gyermekbarát közbeszéd gyakorolhatja azonban a legjelentősebb hatást” a termékenységre. „A »gyerek vagy karrier«, »gyerek vagy életminőség-javulás«, »gyerek vagy kényelem«, »sok gyerek, nagy szegénység« stb. típusú üzenetek olyan hamis választás elé kényszerítik a fiatal párokat, amelyek mindenképp rombolják gyermekvállalási hajlandóságukat. Ezt a helyzetet gyengítik tovább az

27 Példaként említi, hogy egy jól jövedelmező állás felajánlása elegendő érvnek mutatkozik a gyermekvállalás elhalasztásához. De egyre elterjedtebb az a hozzáállás is, hogy a családi élet infrastrukturális feltételeinek megteremtése már az első gyermek megszületését megelőzően válik általánossá, amely feltételek biztosítása hosszú évekre telik.

28 Lásd Lakner, 2006. 91. o.

olyan objektívnek mondható, a gyermekvállalás ellen ható tényezők is, mint a jövedelemhiány, a szűkös lakásméret, a bizonytalan támogatási rendszerek, a hosszú távra tervezhető életpálya hiánya stb.” Azaz az értékek versenyében a családdal, a gyermekekkel kapcsolatos értékek megerősítésének megkülönböztetett szerepe lehet, ugyanis a vélemények, beállítódások vonatkozásában a mintakövetés igen magas fokú.²⁹

Visszatérve Gábos tanulmányára, a termékenységszöszönző szempont mellett további érvek szólnak a családok kiemelt állami támogatása mellett. A szerző szerint a családok támogatása mellett igazságossági érv is szól, ugyanis „a modern jóléti államokban a gyermeknevelés költségei egyéni, míg annak hasznai társadalmi szinten jelentkeznek azáltal, hogy a gyermek később az adó- és járulékfizetése révén a mindenki által elérhető jóléti programok finanszírozójává válik. Igazságos tehát, ha a társadalom részt vállal a gyermeknevelés terheiből”.³⁰ Ez az érvelés egyrészt visszavezet a családtámogatás közgazdasági szempontú definíciójához, amely szerint a gyermekes családok állami támogatása erőforrás-átcsoportosítást valósít meg a társadalom éppen gyermektelen tagjaitól a gyermekesek felé; másrészt tovább is lendíti e megállapítást: az erőforrás-átcsoportosítás megtörténik a társadalom gyermektelen és gyermekes tagjai között annak érdekében, hogy a gyermektelenek aktuális anyagi hozzájárulása a gyermekek felneveléséhez később az ő ellátásaik finanszírozását szolgálja a gyermek felnőtté válása után. Gábos ezt úgy fogalmazza meg, hogy „a családtámogatási rendszer ellátásai így az aktívaktól a fiatal inaktívok felé történő jövedelemátcsoportosítást jelentik”. Ez az érv is elfogadható. Az érvelés annyiban bicsaklana meg – tekintettel arra, hogy a családtámogatási ellátásokat az adóbevételekből finanszírozzák –, hogy nemcsak a gyermektelenek, hanem maguk a gyermekes családok is hozzájárulnak adóbefizetéseik révén a támogatási rendszer finanszírozásához, ezt azonban egy jól célzott családi adókedvezménnyel kompenzálni lehet.

Gábos harmadik indoka a családok állami támogatásával kapcsolatban a jövedelmek társadalmilag igazságos elosztásához kapcsolódik, amely szerint „a gyermekeknek, illetve a gyermekes családok tagjainak nyújtott támogatások a szegényekkel való szolidaritás általános elve érvényesítésének hatékony eszközei, amennyiben a szegénység és a társadalmi kirekesztettség által leginkább veszélyeztetett csoportok egyikét célozzák”.³¹

Figari és szerzőtársai szerint az igazságossági és szolidaritási megfontolásokon túl a gyermekes családok támogatása mellett hatékonysági érveket is fel lehet sorolni. „A gyermekeket célzó transzfereket felfoghatjuk a fogyasztási minták időszakos eltéréseinek kiegyenlítéseként, azaz az anyagi helyzet javításaként olyan időszakokban, amikor arra szükség van. A gyermekeket célzó közösségi transzferek azonban egyúttal a generációk közötti mobilitás folyamatának támogatásaként is értelmezhetők. Számos kutatási adat támasztja alá, hogy azoknak a gyermekeknek, akik szegény családban nőnek fel, nagy valószínűséggel rosszabbak az iskolázottsági, munkavállalási, egész-

29 Lakner, 2006. 99. o.

30 Gábos, 2004. 16. o.

31 Gábos, 2004. 17. o.

ségügyi és szociális kilátásaik, mint a jómódban élő gyermekeké. A gyermekekhez kapcsolódó közösségi transferek, kiadások növelhetik a termékenységet, s egyúttal a nők munkavállalási hajlandóságát is, miáltal hozzájárulhatnak a gazdasági növekedéshez. Ezt bizonyítja az EU-országok mindegyikében kimutatott pozitív korreláció a transferek és a munkaerő-piaci részvétel között, különösen a skandináv országokban, ahol mindkettő magas szintű.³² Ez a gondolatmenet láthatóan magában foglalja a Gábos által meghatározott legitimációs hármast, vagyis a termékenységösztönző, az igazságossági és a szolidaritási érvet, csak egy másik kontextusba helyezve azt.

Szintén Figari és szerzőtársainak tanulmányában található az a megállapítás, amelyben azt vallják, hogy a gyermekes családok kormányzati támogatásának fő célja a gyermekszegénység kockázatának csökkentése és a szülők támogatása a gyermeknevelési feladatok ellátásában, a munka és a családi élet közötti egyensúly megteremtésének érdekében.³³ Ferge igazolja is ezt az állítást: az 1990-ben univerzális ellátásként bevezetett családi pótlék „a gyerekszegénység csökkentésének leghatékonyabb eszközévé vált”³⁴

A korábban említetthez hasonló hármast állít fel Pogány, amikor azt írja, hogy „az állam által biztosított családtámogatásoknak három célját különböztethetjük meg:

- a társadalomban meglévő jövedelemegyenlőtlenségek kiküszöbölését;
- a gyermekvállalás befolyásolását;
- a gyermek társadalmi hasznosságának elismerését”³⁵

Több szerző alkalmazza tanulmányában a következő hármas indokolást is. E szerint a kormányokat alapvetően három motívum ösztönzi arra, hogy családtámogatási rendszereket építsenek ki. Az első a termékenység ösztönzése, a társadalom önreprodukciónak biztosítása. A második annak a méltányossági szempontnak a belátása, hogy a gyermeket vállaló jövedelmi kockázatnak teszi ki magát, hiszen a szülést követő időszakban nem képes dolgozni, így jövedelme csökken. Ráadásul a családalapítással a szülők jelentős többletterheket vállalnak életüknek egy olyan szakaszában, amikor még jövedelmi pályájuk kezdetén állnak. A harmadik érv hatékonysági oldalról alapozza meg a kormányzati beavatkozást: a gyermek közjóság, mert a felnevelt gyermek adóiból és járulékaiból finanszírozott közszolgáltatásokból nemcsak a – gondozásának a terheit vállaló – szülei részesednek, hanem azok is, akik nem vállaltak gyermeket. Így a gyermek nevelésének terheit a család viseli, hasznait azonban az egész társadalom élvezi. Ezért a kormányzatnak támogatást kell nyújtania a szülők számára gyermekük társadalmi hasznának megfelelően.³⁶

Gyarmati szerint a családpolitikai döntések, intézkedések általában négy-öt társadalmi célt szolgálnak, és kormányzati ciklusonként változik, hogy éppen melyik cél

32 Figari–Paulus–Sutherland, 2009. 72. o.

33 Figari–Paulus–Sutherland, 2009. 69. o.

34 Ferge Zsuzsa: A gyermekes családok helyzetének változása Magyarországon a válság éveiben. In: *Esély*, 2012/6. 24. o.

35 Pogány, 2003. 306. o.

36 Lásd Czibere, 2006. 64–65. o. és Farkas Péter: Létezik-e önálló családpolitika? In: *Kapocs*, 2013/2. 40. o.

van túlsúlyban a családpolitikában, és a kitűzött célhoz milyen eszközöket rendel a kormányzat. Gyarmati így megkülönböztet népesedéspolitikai, szociálpolitikai (beleértve a gyermekvédelmet is), foglalkoztatáspolitikai, esélyegyenlőségi és általános társadalompolitikai célokat kitűző intézkedéseket, programokat. A Gyarmati-féle ötelemű célrendszer tehát tartalmazza a korábbiakban is ismertetett termékenységnövelési célt mint népesedéspolitikai célkitűzést, a jövedelmek társadalmilag igazságos elosztását, amelyet a szerző szociálpolitikai célként azonosít (szolidaritás a gyermekes családokkal, a gyermekszegénység csökkentése) és a gyermekjóléti célt. Ezekon kívül – a korábban rögzítettekhez képest – új célkitűzésként jelentkezik a foglalkoztatáspolitikai cél, amely alatt Gyarmati a nők foglalkoztathatóságának javítását érti, például a munka és a gyermekvállalás támasztotta igények összehangolását segítő napközbeni ellátások fejlesztésével, illetve a munkavállalás ellen ösztönző jogszabályi korlátok lebontásával. Ötödik célként pedig az esélyegyenlőségi törekvéseket azonosítja, amennyiben a családtámogatási rendszer a nők és férfiak gyermekgondozásban, -nevelésben jelentkező eltérő terheinek kiegyenlítését szolgálja.³⁷ Az esélyegyenlőségi törekvés azonban más megközelítésben is igazolható. Az egyén önrendelkezési jogából következően mindenki szabadon eldöntheti, alapít-e családot, vagy nem. Amennyiben a családalapítás mellett dönt, ezzel – más terhek mellett – gazdasági terheket vállal. E terhek viseléséhez az állam részleges segítséget nyújt, amely felfogásban a családpolitika célja az esélyegyenlőségi helyzet megteremtése.

Ferge még ennél is hosszabb listát állít össze arról, hogy milyen társadalmi, gazdasági, politikai érdek motiválhatja az államnak a gyermekekre, illetve a gyermekes családokra irányuló tevékenységét. „Ezek között – időszakonkénti hangsúllyal – deklarált szerepe volt

- a (női) foglalkoztatásnövelés gazdasági érdekének – az extenzív fejlődés szakaszaiban;
- a női foglalkoztatáscsökkentés érdekének – gazdaságilag stagnáló vagy intenzív foglalkoztatásra törekvő időszakokban;
- a megfelelő struktúrában képzett munkaerő iránti gazdasági-társadalmi érdeknek – elvben folyamatosan;
- a női emancipáció társadalmi-politikai érdekének – elvben folyamatosan;
- a népességszám-növelés népesedéspolitikai érdekének – folyamatosan;
- a felnövő generáció társadalmi normakövetésre való nevelésének, megfelelő intézményi keretek közti szocializáció révén – folyamatosan;
- a kollektív nevelésnek az individualizált neveléssel szembeni előnyét bizonyító politikai érdeknek – főként az 1945 utáni első egy-másfél évtizedben;
- a családon belüli nevelés előnyeit és az anyaszerepet hangsúlyozó érdeknek – főként az utóbbi 1-2 évtizedben;
- a munka szerinti elosztás jobb érvényesülését biztosító gazdasági érdeknek (a gyerekek eltartásához való állami redisztributív jövedelmi hozzájárulás révén) – főként az utolsó két évtizedben;

37 Gyarmati, 2008. 378–379. o.

- a munkafegyelem, a munkahelyhez kötés erősítésére irányuló gazdasági-társadalmi érdekek egy sor, a gyermekkel kapcsolatos juttatás szülői érdemhez, munkaviszonyhoz kötésével – folyamatosan, időszakonként erősödően;
- a társadalmi mobilitás erősítésének politikai érdeke elsősorban iskolai hátrányok csökkentésével, illetve adminisztratív pozitív diszkriminációval – főként az 1945 utáni első 1-2 évtizedben;
- a gyerekek testi-szellemi egészsége biztosításának érdeke, részben a gyerekek, részben a zavartalan társadalmi újratermelés érdekében (amennyiben ez a családban nem biztosítható, akkor a gyereket a családtól kiemelni) – ez folyamatos, erősödő érdek;
- a gyerek érdeke, hogy jó legyen gyerekek lennie – legyen szó csecsemőről, kisgyerekről, serdülőről, egészségről vagy betegről, okosról vagy butáról – elvben mindig, gyakorlatban alig érvényesülő érdek.³⁸

Az eddigiekből kitűnik, hogy a különböző szerzők más és más indokokat fogalmaznak meg azzal kapcsolatban, hogy miért van szükség családpolitikára, vagy azzal, hogy milyen indokok húzódnak meg az egyes családpolitikai intézkedések mögött. Sok párhuzamosság figyelhető meg az egyes felsorolásokban, a legtöbb szerző a családpolitika termékenységnövelő, gyermekszegénység-csökkentő és szociálpolitikai vagy szolidaritási célját emeli ki. Kétségtávol mindegyik cél követése hasznos lehet a családpolitikában. Azonban a közelmúlt kutatási eredményei alapján érdemes felhívni a figyelmet egy – korábban kevésbé, az utóbbi időben egyre inkább hangsúlyozott – családpolitikai célra, amely nem más, mint a rugalmasság, a választási lehetőség biztosítása.

Makay és Blaskó közös tanulmányukban ugyancsak ennek jelentőségére hívják fel a figyelmet. „Az elmúlt években több EU-tagállam módosította a kisgyermekes szülők pénzügyi támogatására kiépített rendszerét. A legújabb módosítások egyik fő iránya, hogy a támogatási gyakorlatban előtérbe kerültek a kisgyermekkorú pénzbeli ellátás(ok) rugalmas megválasztását lehetővé tevő szabályozások. Ezen változtatások mögött az a felismerés áll, hogy a szabályozások rugalmassága – legalábbis az anyákra vonatkozó támogatások esetében – kulcskérdés lehet a tervezett gyermekek megszületése szempontjából, és egyben eszköze lehet a munka és a gyermekvállalás sikeres összeegyeztetésének.” A szerzők szerint minden olyan családtámogatási rendszer rugalmasnak tekinthető, amely lehetőséget biztosít a szülőknek (elsősorban az édesanyáknak), hogy bizonyos kereteken belül saját maguk dönthessenek arról, mennyi időt s milyen formában kívánnak otthon lenni gyermekeikkel, valamint hogy mikor és milyen formában kívánnak munkát vállalni.³⁹ Vagyis a rugalmas családtámogatási rendszer lehetővé teszi a szabad választást a gyermekes szülők számára az „munka

38 Ferge Zsuzsa: A gyermekes családok és a szociálpolitika. In: Szociálpolitika és társadalom – Válogatás Ferge Zsuzsa tanulmányaiból. Budapest, 1991, ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszék és a T-TWINS Kiadói és Tipográfiai Kft. kiadványa. 80. o.

39 Makay Zsuzsanna–Blaskó Zsuzsa: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In: Öri Péter, Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai Portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Budapest, 2012, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 50. o.

kontra család” örök dilemma feloldásának érdekében, az állami támogatás formája pedig az adott szülői döntéshez idomul.

A szerzők megállapítják, hogy rugalmas vagy rugalmas elemeket tartalmazó kisgyermekkorú pénzbeli családtámogatási rendszer több európai uniós tagállamban működik, és a leginkább rugalmas rendszerként a francia, a belga és a cseh pénzbeli juttatások rendszerét⁴⁰ tekintik. A magyar családpolitika rendszerét a kifejezetten rugalmatlan típusba sorolják, mert az egyértelműen a hosszan tartó otthoni gondozást támogatja. E merev rendszeren némiképp enyhít az, hogy egyes családtámogatási ellátásokat ma már az apák is igénybe vehetnek, valamint az, hogy 2014. január 1-jétől bevezették az úgynevezett gyed extrát, amelynek értelmében az a szülő, aki a gyermekgondozási támogatás lejárta előtt visszatérne a munkahelyére, a gyermek egyéves kora után ezt a gyermekgondozási díj vagy a gyermekgondozási segély megtartása mellett korlátlanul megteheti. Tény, hogy ez a két példa még nem teszi rugalmassá a magyar családtámogatási rendszert, azonban mindenképpen nagy előrelépést valósít meg annak eléréséhez.

A rugalmasság biztosításának fontosságát Lakner is felismeri, amikor azt állítja, hogy a családpolitika akkor lehet eredményes, ha az stabil, komplex, célzott és rugalmas. A stabilitás olyan „kiszámítható, tartós és értékőrző támogatási és kedvezményrendszert” jelent, amelyre hosszú távon számíthatnak a szülők, és amely a gyermeknevelés egész időtartama alatt biztosított. Komplexitáson egy olyan összetett családpolitikai rendszert kialakítását érti a szerző, „amelyben a családok életének különböző szakaszaiban, a változó élethelyzetekhez és szükségletekhez igazodó elemek egymást kiegészítve alkotnak védelmi hálót. Így az otthonteremtéstől a pénzbeli támogatásokon át a gyermekintézményeken keresztül a munkaerő-piaci jelenlét és a családi élet összehangolását segítő lehetőségekig is kiterjed”.

A célzottság értelmében Lakner hangsúlyozza, hogy „a családpolitika szociális, szegénységpolitikai elemei mellett tudomásul kell venni, hogy bizonyos családtámogatási juttatások kifejezetten születést ösztönző célt szolgálnak, és nem elsősorban a szegényekhez jutnak. A demográfusok számos vizsgálattal és elemzéssel támasztják

40 Franciaországban és Belgiumban csak a munkavállaló szülőket illeti meg a nevelési szabadság, amely igen rövid időtartamú, főként Belgiumban. Itt ugyanis teljes munkabeszüntetésre csak három hónapig van lehetőség. Emellett még két alternatíva közül lehet választani: hat hónapig féllásban, illetve tizenöt hónapig négyötöd munkaidőben lehetséges dolgozni. A három megoldási módot egymással is lehet kombinálni, ugyanazon gyermek után például a szülő igényelhet két hónap teljes idejű szabadságot, majd öt hónapra négyötöd munkaidőt. A szabadságot, illetve a részmunkaidős foglalkoztatást a gyermek tizenkét éves koráig – egyben vagy részletekben – bármikor igénybe lehet venni. Ez idő alatt jövedelempótlék jár, amely differenciált a három lehetőség szerint. Franciaországban a munkavállaló szülők legfeljebb hat hónapig maradhatnak otthon az első gyermek születése után, és három évig további gyermek születése esetén. Ez idő alatt részmunkaidőben is vállalhatnak munkát, és ez irányú kérelmüket a munkaadó nem utasíthatja vissza. Részmunkaidő esetén is jár jövedelempótlék, amelynek összege arányaiban kedvezőbb, ha egy meglévő fizetés mellé kapja a szülő, mint ha nem vállal munkát. A Cseh Köztársaságban a nevelési szabadságot két, három vagy négy évre lehet igénybe venni, és minél hosszabb ideig veszi igénybe a szülő, annál kevesebb havi juttatásban részesül. Tehát lehetővé teszik a hosszabb otthon maradáást, viszont anyagilag ösztönzik a mielőbbi munkába állást. Lásd Makay–Blaskó, 2012. 50. o.

alá, hogy szükség van differenciált és különböző élethelyzetekre célzott támogatások működtetésére is. Ez semmiképp nem mond ellent a szegénység elleni küzdelemnek, inkább kiegészíti, és erősíti annak hatékonyságát”. Más megfogalmazás, inkább más megközelítés is célszerű lehet a célzottság magyarázatául. A célzottság tekintetében éppen azt kellene tudomásul venni, hogy az univerzális, minden családnak járó ellátások mellett szükség van rászorultsági elvű támogatásokra is, éppen annak érdekében, hogy a nehezebb sorsú családok még több juttatásban részesüljenek.

A családpolitika rugalmassága pedig Lakner szerint „egyrészt abban rejlik, hogy választani lehet az egyes támogatási konstrukciók igénybevétele között, másrészt abban, hogy egyes elemeit a változó szükségletekhez, körülményekhez és lehetőségekhez lehet igazítani anélkül, hogy a rendszerstabilitás elve megsérülne”.⁴¹

A rugalmas családpolitika kialakításának szükségessége azzal is igazolható, hogy több mint tizenöt éve azon OECD-tagországokban a legmagasabb a fizetett munkát végző nők száma, amelyekben a termékenység a legnagyobb, a szegénység viszont a legalacsonyabb szintű.⁴² Vagyis nem törvényszerű az összeütközés a munkavállalás és gyermekvállalás között a nők esetében, egy rugalmas családtámogatási rendszer mellett a munkavállalás és a gyerekekről való gondoskodás között egyensúly teremthető. Be kell látni, hogy a 21. századi nő számára a leggyakrabban hasonlóan fontos a családalapítás és a karrier, de legalábbis a munkában nyújtható teljesítményének maximális elérése. Ebből következően pedig olyan családtámogatási rendszer kialakítására kell törekedni, amely tiszteletben tartja, hogy az egyes élethelyzetek és motivációk különbözőek.

Felhasznált irodalom

- Bálint Mónika–Köllő János: A gyermektámogatási rendszer munkaerő-piaci hatásai. *Esély*, 2008/1.
- Czibere Károly: Szociálpolitika. In: Szakpolitikák a rendszerváltás utáni Magyarországon. 1990–2006. Budapest, 2006, Rejtjel Kiadó
- Danis Ildikó: A fejlődéslelektani perspektíva: Gyermeki szükségletek. In: Surányi Éva–Danis Ildikó (szerk.): Családpolitika más-más szemmel. Budapest, 2009, MTA Közgazdaságtudományi Intézet
- Darvas Ágnes–Tausz Katalin: Gyermekszegénység és családtámogatások. Szociálpolitikai megoldások a volt szocialista országokban. *Eszmélet*, 2001. tavasz
- ESSPROS Manual. Luxembourg, 2008, Office for Official Publications of the European Communities
- Farkas Péter: Létezik-e önálló családpolitika? In: *Kapocs*, 2013/2.
- Fazekas Marianna: A szociális igazgatás. In: Fazekas Marianna (szerk.): Közigazgatási jog – Különös rész. Budapest, 2011, Osiris Kiadó
- Ferge Zsuzsa: A gyermekes családok és a szociálpolitika. In: Szociálpolitika és társadalom – Változás Ferge Zsuzsa tanulmányaiból. Budapest, 1991, ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszék és a T-TWINS Kiadói és Tipográfiai Kft. kiadványa

41 Lakner, 2006. 101. o.

42 Lásd Luci-Greulich, Angela–Thévenon, Olivier: The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries. In: *European Journal of Population*, 2013/29. 391. o.

- Ferge Zsuzsa: A gyermekes családok helyzetének változása Magyarországon a válság éveiben. In: *Esély*, 2012/6.
- Figari, Francesco–Paulus, Alari–Sutherland, Holly: A gyermekes családok támogatása az adózási rendszeren és a szociális ellátásokon keresztül. *Esély*, 2009/5.
- Förster, Michael F.–Tóth István György: A családi támogatások és a gyermekszegénység három országban. *Statisztikai Szemle*, 2000/9.
- Gábos András: Egy egységes családpolitika kialakulásának esélye az Európai Unióban. *Esély*, 2004/5.
- Gauthier, Anne H.: Public policies affecting fertility and families in Europe: A survey of the 15 member states. European Observatory on Family Matters, Low Fertility, families and Public Policies, 2000. Sevilla
- Gyarmati Andrea: A népesedéspolitikai, szociálpolitikai, gyermekvédelmi értékek, célok, eszközök változása a magyar családtámogatási rendszerben a rendszerváltástól napjainkig. *Demográfia*, 2008/4.
- Heitlinger, Alena: Pronatalism and women's equality policies. *European Journal of Population*, 1991/4.
- Hoffman István: Szociális igazgatás. In: Lapsánszky András (szerk.): Közigazgatási jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből III. kötet. Humán közszolgáltatások igazgatása. Budapest, 2013, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft.
- Lakner Zoltán: A családpolitika rendszere. *Esély*, 2006/3.
- Luci-Greulich, Angela–Thévenon, Olivier: The Impact of Family Policies on Fertility Trend sin Developed Countries. In: *European Journal of Population*, 2013/29.
- Makay Zsuzsanna–Blaskó Zsuzsa: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In: Őri Péter, Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai Portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Budapest, 2012, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
- McDonald, Peter: The “toolbox” of public policies to impact on fertility – a global view. European Observatory on Family Matters, Low Fertility, families and Public Policies, 2000. Sevilla
- Pogány Magdolna: A családok támogatásáról és a gyermekes családoknak nyújtott egyéb ellátásokról. In: Czúcz Ottó (szerk.): Szociális jog II. Budapest, 2003, Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.
- Ruzsicska Yvette: A népesedéspolitika eszközei és hatásuk a gyermekvállalásra. *Jogelméleti Szemle*, 2011/4.
- Scharle, Ágota: The effect of welfare provisions on female labour supply in Central and Eastern Europe. In: *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*. 2007/2.
- Sipka Péter: A szociális ellátások rendszere Magyarországon. In: Sipka Péter–Zaccaria Márton Leó (szerk.): Európai és magyar szociális jog. Debrecen, 2011, Debreceni Egyetemi Kiadó
- Vukovich Gabriella: A családpolitika előtt álló kihívásokról. Előadás. In: Kovács Marcell–Sebők Csilla: „Családpolitika a kutatások tükrében” – műhely-konferencia. *Statisztikai Szemle*, 2010/9.